

С.Р.Михайлова
м. Хмельницький

НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ВПРОДОВЖ ПЕРШОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХІ СТ.

Висвітлено науково-видавничу діяльність Державного архіву Хмельницької області за 2000-2012 роки, розкрито основні її напрямки та типи видань.

Ключові слова: Державний архів Хмельницької області, збірники документів, науково-популярні розвідки, монографії, путівники, довідники, буклети, галузева програма «Архівні зібрання України».

В процесі національного державотворення важливе місце посідає архівна справа. Адже в архівних установах зберігаються безцінні документальні джерела про історичну минувшину та сьогодення нашої держави, що є пам'яттю нації і становлять Національний архівний фонд України – важливу «складову частину вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства» [1, с. 4].

Державний архів Хмельницької області є однією з найбільших скарбниць документальних пам'яток історії України, в архівосховищах якого зберігається майже 2 млн. справ періоду XVIII – початку ХХІ століть [2, с. 23].

Принцип загальнодоступності документів Національного архівного фонду, проголошений архівним законодавством України, ставить перед архівістами завдання забезпечити якнайширший доступ до інформації про склад і зміст документів.

Дбайливо зберігаючи історико-документальну спадщину, архівісти, водночас, забезпечують популяризацію та всебічне використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду.

Одним із найефективніших засобів поширення архівної інформації є видавничо-публікаційна діяльність архіву.

Впродовж останнього десятиліття Держархівом області підготовлено та

видано чимало видань різноманітних за тематикою та формами, а саме: збірники документів, науково-популярні розвідки, монографії, путівники, довідники, буклети тощо.

Загалом видавнича діяльність обласного архіву, як і усіх державних архівів України, була спрямована на виконання галузевої програми підготовки довідників «Архівні зібрання України» та перспективних планів науково-видавничої роботи архівних установ системи Державної архівної служби України.

Для розгляду питань щодо здійснення науково-дослідної та видавничої роботи в Держархіві області функціонує науково-методична рада.

Якщо аналізувати видавничу діяльність архіву впродовж 2000-2012 рр., то слід зазначити, що вона була спрямована на дослідження та висвітлення окремих тем, історичних подій, персоналій, розвитку галузей тощо.

2000 року за ініціативи тодішнього директора архіву П. Слободянюка вийшло друком наукове видання, присвячене 2000-літтю Різдва Христового [3]. На багатому історико-етнографічному матеріалі зроблено екскурс у минуле і сучасне української церкви, розкрито взаємозв'язок церкви та духовно-культурного розвитку українців.

При написанні книги, окрім документів Державного архіву Хмельницької області, використано також матеріали ЦДІА України в м. Києві, ЦДАВО, ЦДАГО та 8 обласних архівів України – загалом понад 700 посилань на використані джерела.

Упродовж 2002-2004 років Держархівом області спільно з науковцями Кам'янця-Подільського і Хмельницького був реалізований проект створення багатотомного видання «Місцеве самоврядування Хмельниччини» [4].

Завдяки фінансовій підтримці Хмельницької обласної ради вийшли друком 6 томів, у яких на підставі документальних матеріалів комплексно висвітлено історію краю та сучасний стан розвитку місцевих громад, зокрема, Білогірського, Віньковецького, Деражнянського, Летичівського, Ярмолинецького районів.

Невдовзі було видано монографії «Медицина Поділля», «Подільські телекомунікації: історія і сучасність», «Життєдаєне джерело Поділля» [5]. Ці видання мають суто галузеве спрямування і їх можна вважати своєрідним продовженням «Місцевого самоврядування Хмельниччини», оскільки в них широко висвітлюється історія, сучасний стан таких життєво важливих галузей Хмельниччини, як охорона здоров'я, телекомунікації і зв'язок, водопостачання.

У видавничій діяльності архіву важливе місце посідає тематика Великої Вітчизняної війни на Хмельниччині. 2007 року вийшла друком колективна монографія «Воєнне лихоліття на Поділлі (1941-1945 рр.)», 2009 року – збірник документів і матеріалів «Курська дуга на Поділлі» [6]. Цього року завершує наукове дослідження та готує до друку матеріали з окупаційного режиму на Подільсько-Волинських землях 1941-1944 рр. молодий науковець, кандидат історичних наук, начальник відділу інформаційних технологій архіву Ю.В.Олійник.

Плідним та різноплановим у видавничій діяльності архіву був 2005 рік. Побачили світ наукове історико-етнологічне видання «Єврейські общини Правобережної України» за редакцією видатного вченого, академіка АН вищої школи України І.С.Винокура [7]. На великому масиві архівних, літературних джерел висвітлено історію поселення, осілості, релігійних, етнокультурних засад життєдіяльності єврейського населення Поділля та України.

Цього ж року спільно з Хмельницьким університетом управління та права, Центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади реалізовано колективний проект, присвячений дослідженню історії та сучасності адміністративно-територіального устрою Поділля [8]. В книзі на широкому фактологічному і документальному матеріалі висвітлені політико-правові, економічні, етнокультурні, соціальні та інші аспекти адміністративно-територіального устрою регіону від княжих часів і до сьогодення.

Державний архів Хмельницької області, як і архіви інших регіонів України, брав активну участь у підготовці та виданні Національної Книги

пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років, збірників документів, матеріалів науково-практичних конференцій [9].

На виконання Указів Президента України, наказів Держкомархіву України, розпоряджень голови облдержадміністрації протягом 2008-2009 років проводилося виявлення документів про голодомор. В результаті підготовлено реєстр фондів меморіального характеру, до якого внесено та проанатовано 452 документи зазначеної тематики.

Окремо слід зазначити про підготовку та видання Держархівом області архівних довідників відповідно до загальнодержавної галузевої програми «Архівні зібрання України» [10].

Виданий у 2003 році «Анотований реєстр описів на фонди колишнього Кам'янець-Подільського міського архіву періоду до 1917 року» був першою спробою укладання подібних спеціальних довідників, передбачених програмою «Архівні зібрання України». Його авторський колектив, спеціалісти архіву – О.Качковський, Ю.Руденко та Є.Франкевич удостоєні премії імені Василя Веретеннікова в номінації археографія.

«Меморіальним» довідником назвав це видання у вступному слові до реєстру доктор історичних наук, професор Геннадій Боряк. Адже роботи над довідником і базою даних «Архівні фонди України», що лягла в його основу, велися задовго до архівної трагедії – пожежі в Кам'янець-Подільському міському архіві. Тому цей довідник став своєрідним меморіалом документальному масиву п'яти фондів, які на сьогодні повністю або частково втрачено, зокрема:

Ф.112, Подільське губернське у селянських справах присутствіє. 27599 справ за 1861-1919 рр.;

Ф.226, Подільська казенна палата. 53329 справ за 1795-1919 рр.;

Ф.228, Канцелярія Подільського губернатора. 10784 справ за 1796-1917 рр.

Ф.249, Кам'янець-Подільська міська управа. 9449 справ за 1874-1920 рр.

Ф.678, Подільський військовий губернатор. 70 справ за 1796-1845 рр.

Держархів області підготував та видав збірник документів про архівну трагедію у Кам'янці-Подільському, яка визнана гуманітарною катастрофою європейського масштабу [11]. Нині працівники архіву здійснюють складний комплекс ідентифікаційних, реставраційних робіт з ушкодженими документами, аби максимально відновити та повернути до наукового обігу документальні джерела з історії Подільського краю.

У 2008 році за програмою «Архівні зібрання України» вийшло два томи Путівника Державного архіву Хмельницької області, які містять відомості про 1 млн. 941 тис. справ, що знаходилися на той час на зберіганні в Держархіві області. Путівник – це результат багаторічної копінткої праці архівістів обласного архіву, які прагнули максимально полегшити і прискорити архівний пошук, привернути увагу дослідників до найінформативніших фондів та окремих документів, які містять оригінальну, неопосередковану архівну інформацію про соціально-економічний, культурний, політичний розвиток Подільського регіону впродовж XVIII – XXI ст.

Надзвичайно важливим напрямом видавничої діяльності державних архівів є підготовка та видання реєстру метричних книг. Цей проект є реалізацією принципово нової програми підготовки довідкових видань у всіх державних архівах. У серії «Архівні зібрання України» вийшов друком перший том міжархівного довідника «Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України» – Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської областей. У Держархіві Хмельницької області поки що створено електронну версію каталогу метричних книг, до якої внесено 6125 справ. Оскільки в даний час триває приймання метричних книг від районних та міських державних відділів реєстрації актів цивільного стану по 1934 рік, тому робота з підготовки довідника буде продовжуватися.

Останнім часом велика увага приділяється оприлюдненню інформації про розсекречені архівні фонди. Для підготовки зведених томів міжархівного довідника «Реєстр розсекречених архівних фондів України» Держархівом області опрацьовано 415 фондів та направлено до головної редакційної колегії

видання відомості про понад 10 тисяч справ, які були розсекречені впродовж 1987-2010 рр.

За документами фондів особового походження Держархіву області підготовлено біографічний довідник «Гордість і слава Хмельниччини» – про життя та наукову, громадську, літературно-мистецьку діяльність фондоутворювачів – знаних людей нашого краю.

В процесі науково-видавничої роботи фахівці Держархіву області дбають про методичне забезпечення архівних установ низової ланки. Впродовж останніх років видано низку методичних посібників архівознавчого характеру, що розкривають різнопланові питання формування, зберігання, обліку, використання документів Національного архівного фонду, досвід роботи архівних установ області тощо [12]. Без згадки про ці видання аналіз науково-видавничої діяльності Держархіву області був би не повним.

2012 – рік 90-річчя з часу створення архівних установ Хмельниччини. До цієї ювілейної дати архівісти підготували збірник документів, матеріали конференції, буклет, добірку з досвіду роботи аби всебічно розкрити та донести до широкого загалу той інформаційно-документальний потенціал, яким володіють архівні установи краю.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 13 грудня 2001 р. – К., 2002. – 24 с.
2. Річні зведені статистичні звіти виконання плану розвитку архівної справи Хмельницької області за 2011 рік // Поточний архів ДАХМО.
3. Слободянюк П. Українська церква: історія руїни і відродження. Наукове видання, присвячене 2000-літтю Різдва Христового / Подільське відділення ІМФЕ ім. М.Рильського НАН України, Державний архів Хмельницької області, 2000. – 266 с.
4. Слободянюк П.Я. Місцеве самоврядування Хмельниччини: історико-етнографічні витоки, сторінки минулого та сьогодення місцевих громад. – Хмельницький, 2004. – 592 с.; Слободянюк П.Я., Нестеренко В.А. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Білогірського району. – Хмельницький, 2003. – 214 с.; Слободянюк П.Я., Рибак І.В. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Віньковецького району. – Хмельницький, 2003. – 312с.; Горбатюк В.І., Слободянюк П.Я. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Деражнянського району. – Хмельницький, 2003. – 768 с.; Слободянюк П.Я., Дорош Г.О. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Летичівського району. – Хмельницький, 2003. – 416 с.; Слободянюк П.Я., Хоптяр Ю.А. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Ярмолинецького району. – Хмельницький, 2004. – 507 с.
5. Медицина Поділля / Слободянюк П., Флансемберг А., Івахов П.; Держархів Хмельницької області, Хмельницька обласна лікарня – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2008. – 702 с.; Слободянюк П.Я., Лихогляд О.З. Подільські телекомунікації: історія і сучасність / Хмельницький національний університет, Держархів Хмельницької області, – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2007. – 432 с.; Слободянюк П.Я., Тарчинський В.С. Життєдайне джерело Поділля: До 100-річчя першого

централізованого водопостачання м. Хмельницького (Проскурова). – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2009. – 68 с.

6. Воєнне лихоліття на Поділлі (1941 – 1945 рр.): Монографія / Слободянюк П., Вавринчук М., Олійник Ю., Смоленюк П., Телячий Ю. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори 2006», 2007. – 312 с.; «Курська дуга» на Поділлі. Проскурівсько-Чернівецька операція 1944 р.: Збірник документів і матеріалів. – Хмельницький, 2009. – 386 с.

7. Слободянюк П.Я. Єврейські общини Правобережної України / За редакцією І.С.Винокура. – Хмельницький, 2005. – 410 с.

8. Адміністративно-територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність: Монографія / Олуйко В.М., Слободянюк П.Я., Баюк М.І.; За заг. ред. Смоля В.А. – Хмельницький, 2005. – 400 с.

9. Національна Книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Хмельницька область. Т. 1 – 2. / Укр. інститут національної пам'яті, Хмельницька облдержадміністрація, Держархів Хмельницької області. – Хмельницький, 2008.; Розіп'яте голодомором Поділля: Збірник документів і матеріалів про голодомор 1932-1933 років на Хмельниччині – Хмельницький, 2008. – 716 с.; Слободянюк П., Телячий Ю.В. «Чорна дошка» України: події 30х років. – Хмельницький, 2001. – 126 с.

10. Анотований реєстр описів Державного архіву Хмельницької області. Т.1. Фонди колишнього Кам'янець-Подільського міського архіву періоду до 1917 р. / О.Качковський, Ю.Руденко, Є.Франкевич – К., 2003. – 390 с.; Державний архів Хмельницької області: Путівник. – Хмельницький. – Т. 1. – 2008. – 610 с.; Т. 2. – 2008. – 712 с.; Державний архів Хмельницької області: Буклет. – Хмельницький, 2005. – 12 с.

11. «Чорний» четвер. Пожежа в Кам'янець-Подільському міському архіві 10 квітня 2003 року: причини, наслідки, уроки (Документи. Матеріали. Публікації) / Слободянюк П., Михайлова С.; Держкомархів України, Держархів Хмельницької області. – Хмельницький, 2009. – 370 с.

12. Біля джерел історії народу: (З досвіду роботи архівних установ

Хмельниччини) / Упоряд. і наук. ред. П.Слободянюк; Держкомархів України, Держархів Хмельницької області. – Хмельницький, 2007. – 66 с.; Методологічні принципи здійснення комплексу ідентифікаційних, реставраційно-відновлювальних робіт документів НАФ, ушкоджених пожежею в Кам'янець-Подільському міському архіві: досвід, проблеми, перспективи / Уклад. Михайлова С., Руденко Ю.; Держархів Хмельницької області. – Хмельницький, 2007. – 10 с.; Аудіовізуальні та електронні документи. Порядок описування та зберігання: Метод. рекомендації / Уклад. В. Рага. – Хмельницький, 2009. – 52 с.; Діяльність трудових архівів Хмельниччини: Зб. організаційно-метод. матеріалів / Уклад. Михайлова С., Данілкович С. – Хмельницький, 2010. – 36 с.; Організація обліку документів у трудових архівах районних та міських рад: Метод. рекомендації / Уклад. С. Михайлова, І. Бортинк. – Хмельницький, 2010. – 28 с.; Виконання тематичних запитів в архівних установах: Метод. рекомендації / Уклад. Н. Кузьміна – Хмельницький, 2011. – 8 с.

Михайлова Світлана Романівна - заступник директора Державного архіву
Хмельницької області